

УДК 378.978

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/74-2-14>

Микита ПЕРЦОВ,

orcid.org/0000-0002-6379-0631

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри музичного мистецтва

Київського національного університету культури і мистецтв

(Київ, Україна) nikitaflute@gmail.com

Наталія ПЕРЦОВА,

orcid.org/0000-0003-4575-7691

доцент кафедри музичного мистецтва

Київського національного університету культури і мистецтв

(Київ, Україна) natalia.pertsova@gmail.com

СПЕЦИФІКА ХОРОВОГО АРАНЖУВАННЯ ТА ЙОГО РОЛЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗИКАНТА

В статті окреслюється значення аранжування творів для різних ансамблів, з особливим акцентом на хорові аранжування. Аранжування розглядається як важлива навичка для музичних педагогів і виконавців, що покращує їхні практичні навички та розуміння теорії музики, оркестрування і композиції. Ці знання допомагають адаптувати композиції до різних ансамблів та рівнів майстерності. Процес аранжування включає в себе не тільки технічні міркування щодо адаптації для різних вокальних діапазонів і модифікації інструментальних композицій для вокального виконання, а й художні виклики. Вони включають збереження суті оригінального твору та введення нових фактурних ліній, які підходять для хорового виконання. Підкреслюються творчі можливості аранжування, що дозволяють педагогам надихати своїх студентів і учнів цікавими інтерпретаціями відомих творів. Це може допомогти подолати розриви між різними музичними традиціями і жанрами, роблячи класичні твори доступними і актуальними для сучасної аудиторії. Зазначено, що аранжування розширює репертуар колективів, дозволяючи їм виконувати твори, не призначені для їхнього складу. Це максимізує наявні ресурси і пропонує слухачам нові та різноманітні можливості для прослуховування. Створення хорових обробок інструментальної музики передбачає розуміння можливостей співаків і творче переосмислення оригінальних творів. В результаті виникають унікальні композиції, що поєднують інструментальні та вокальні елементи, пропонуючи слухачам і виконавцям свіжі інтерпретації знайомих творів. Завдяки аранжуванню викладачі мають значний вплив на формування музичних смаків та розуміння творів здобувачами освіти. Обираючи якісні аранжування, вони можуть сприяти глибшому розумінню музики різних періодів і стилів. Опанування навичок аранжування творів є невідмінною частиною фахової підготовки музиканта, яка матиме важливе значення для професійного зростання.

Ключові слова: хор, аранжування, стиль, інтерпретація, переосмислення, трансформація, твір.

Nikita PERTSOV,

orcid.org/0000-0002-6379-0631

Ph.D.,

Senior Lecturer at the Music Department

Kyiv National University of Culture and Arts

(Kyiv, Ukraine) nikitaflute@gmail.com

Natalia PERTSOVA,

orcid.org/0000-0003-4575-7691

Associate Professor at the Department of Musical Arts

Kyiv National University of Culture and Arts

(Kyiv, Ukraine) natalia.pertsova@gmail.com

THE SPECIFICITY OF CHOIR ARRANGEMENT AND ITS ROLE IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A MUSICIAN

The article outlines the importance of arranging works for various ensembles, with a special focus on choral arrangements. Arranging is seen as an important skill for music educators and performers, improving their practical skills and understanding of music theory, orchestration and composition. This knowledge helps to adapt compositions to

different ensembles and skill levels. The process of arranging involves not only technical considerations of adapting for different vocal ranges and modifying instrumental compositions for vocal performance, but also artistic challenges. These include preserving the essence of the original work and introducing new textural lines suitable for choral performance. The creative possibilities of arranging are emphasised, allowing teachers to inspire their students and pupils with interesting interpretations of well-known works. This can help to bridge the gaps between different musical traditions and genres, making classical works accessible and relevant to a modern audience. It is noted that arrangements expand the repertoire of ensembles, allowing them to perform works not intended for their composition. This maximises the available resources and offers listeners new and varied listening opportunities. Creating choral arrangements of instrumental music involves understanding singers' abilities and creatively reinterpreting the original pieces. This process yields unique compositions that blend instrumental and vocal elements, offering audiences and performers fresh interpretations of familiar works. Through arrangements, teachers have a significant influence on the formation of students' musical tastes and understanding of works. By choosing quality arrangements, they can contribute to a deeper understanding of music from different periods and styles. Mastering the skills of arranging works is an essential part of a musician's professional training, which will be important for professional growth.

Key words: choir, arrangement, style, interpretation, reinterpretation, transformation, work.

Постановка проблеми. Аранжування творів для різних виконавських складів є важливою дисципліною, яка формує практичні навички, що є невідмінним компонентом підготовки професійних виконавців та музичних педагогів. Специфіка аранжування та його відмінність від інших форм зміни мистецьких творів визначається відомим українським хормейстером Рубеном Толмачовим наступним чином: «Аранжування – спосіб роботи з запозиченим музичним матеріалом, що передбачає суттєву зміну виконавського складу (наприклад, сольний чи інструментальний твір переробляється для виконання багатоголосним хором). В аранжуванні можливі незначні зміни оригінальної гармонії, фактури, ритміки, обумовлені специфікою даного виконавського складу» (Толмачов, 2011: 4).

Аранжувальники вивчають і застосовують передові знання з теорії музики, оркестрування та композиції. Це допомагає зрозуміти характеристики та виконавські можливості різних інструментів і голосів, підвищуючи загальну музичну освіту. Адаптуючи композиції для ансамблів, що мають різний рівень професіоналізму та кількісний склад, музичні педагоги спроможні підбрати твори відповідно до здібностей своїх учнів. Саме тому доцільно висвітлити основні проблемні аспекти, які потрібно враховувати, здійснюючи аранжування творів та зосередити увагу на особливостях їх адаптування до хорового складу.

Аналіз досліджень. В роботах Деральда Де Янга окреслюються особливості аранжувань для хорового складу. Також автор зосереджує увагу на важливості підбору репертуару для виконавців, що має здійснюватися педагогами. Таким чином буде розвиватись потенціал учнів та стимулюватись еволюціонування їх майстерності. Особливості хорового аранжування досліджувались в роботах вітчизняних авторів – Р. Толмачова, С. Власової. Залучення комп'ютерних технологій у ході аранжування творів аналізувалось у публі-

кації Т. Раструба та К. Кушнір. Специфіку хорових аранжувань українських композиторів, здійснених для хору «Хрещатик» виокремлювала О. Дондик.

Мета статті – розкрити особливості хорового аранжування творів, окресливши основні технічні та художні задачі, що постають у ході трансформації музичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Аранжування творів є творчим завданням, яке повинен вміти реалізовувати будь-який викладач та професійний музикант. У ході виконавської та педагогічної діяльності виникають ситуації, коли потрібно адаптувати твір до іншого складу – більш чи менш чисельного, представленого якісно іншими інструментами. Саме такі рішення можуть бути розв'язані за допомогою аранжувань. Доцільно зазначити, що звернення до творів, що написані для інших виконавських складів, вважається доречним, адже нерідко художні характеристики творів спроможні надихнути виконавців, в тому числі молодь, що лише опановує музичну майстерність.

У статті американського викладача Деральда Де Янга «Музична література для оркестру та духових ансамблів» підкреслюється першочергова важливість музичної літератури в навчальній програмі для виконавських духових колективів. Освітня цінність досвіду гри в оркестрі в першу чергу походить від творів, які учасники відтворюють. Це підкреслює, що якість та відбір літератури є критично важливими рішеннями, які приймає диригент оркестру. Техніка, теорія, історія та композиторські знання є необхідними, але слугують лише підґрунтям для досягнення кінцевої мети – естетичного сприйняття музики. Цей естетичний досвід, а не просто знання, сприяє розумінню та оцінці творів, які повинні бути найвищої художньої якості, аби розвивати естетичне почуття виконавців. Вибір літератури виключно для технічного вдосконалення може не сприяти досягненню цієї мети. Саме тому

Де Янг заохочує до вивчення великої кількості творів. Викладачі відіграють вирішальну роль у формуванні музичних смаків своїх учнів через твори, які вони обирають для репетицій та виступів. Саме тому важливо навчитися обробляти музичний матеріал, що надасть можливість виконувати будь-які твори, маючи у своєму розпорядженні різні виконавські склади.

Одним із завдань, що може виникати у ході професійної діяльності педагога, є перетворення камерних вокальних творів у композиції для хорового складу. Хорове аранжування включає в себе мистецький процес адаптації музичного твору для виконання хором. Це складне завдання вимагає глибокого розуміння вокальної техніки, можливостей і діапазонів різних типів голосів, а також того, як ці елементи можуть гармонійно поєднуватися. Аранжувальник повинен враховувати фактурне багатство хору, гарантуючи, що розподіл мелодичних ліній, басу та заповнення голосів посилять виразний потенціал твору. Завдяки майстерному аранжуванню хорові твори створюють ефектні художні образи, перетворюючи просту мелодію на багатоголосий звуковий простір. Цей процес є як актом творчого переосмислення початкового твору, так і технічним викликом, що вимагає балансу між збереженням сутності оригінальної композиції та впровадженням нових перспектив, які підкреслюють унікальні сильні сторони хору. Цей творчий процес дозволяє по-новому представити композиції, розкривши потенціал їх переосмислення.

Вибір твору для написання аранжування для хорового складу, особливо якщо обирається вокальний твір, написаний для одного голосу, включає декілька нюансів, кожен з яких має вирішальне значення для того, щоб остаточне аранжування мало якісний характер. Аранжувальник повинен спочатку вибрати твір, який буде мати не лише гарні індивідуальні характеристики, але й потенціальні можливості для хорового перекладення. Задля цього доцільно зробити аналіз оригінального твору, а саме визначити його структуру, тональність, мелодію, ритм і можливості гармонізації у тому чи іншому стилі. Цей крок допомагає зрозуміти основні елементи, які визначають характер твору, а також те, як їх можна адаптувати для кількох голосів. Якщо оригінальний твір був написаний для одного голосу, як, наприклад, народна пісня, то аранжувальник повинен творчо підійти до розширення фактури. Це включає в себе рішення про те, як мелодія буде передаватися між різними партіями, і як створити гармонічну підтримку і контрапункти, які збагатять оригінал.

При цьому він не буде спотворений чи змінений настільки, що втратить свої сутнісні характеристики. Аранжувальник повинен адаптувати твір до вокальних діапазонів хорових груп – сопрано, альт, тенор, бас, – якщо це мішаний хор, або для інших комбінацій, у разі вибору чоловічого чи жіночого хорів. Це може включати транспонування твору в більш зручну тональність і модифікацію мелодій, аби вони мали більш наспівний характер і добре резонували в межах діапазону кожної вокальної партії. Одним з найбільш творчих аспектів написання аранжування є гармонізація мелодії. Фактура може варіюватися від традиційних чотиричастинних вертикалей до більш складних, залежно від бачення аранжувальника та можливостей хору. Оригінальна мелодія може проходити не лише у партії сопрано, але й передаватися з однієї партії в іншу, виконуватися шляхом перекличок.

Формування динамічного контрасту в аранжованому творі може бути створене через ритмічні варіації і фактурні зміни і включати моменти унісонного співу, поділу на партії та розділи, де хор співатиме усім складом. Трансформації можуть стосуватися не лише змін музичного матеріалу, але й вербального тексту. Наприклад, потрібно змінити або доповнити текст, аби хор міг ефективно передати історію, про яку йдеться у пісні.

Аранжувальник повинен враховувати чисельність хору, рівень майстерності його учасників та приміщення, в якому планується виконання. Цей практичний аспект впливає на рішення щодо аранжування. Наприклад, акустика храмових споруд матиме велике значення у трансформації звучання хорових груп, тривалості, сили звуку та інтенсивності затухання. Взаємодія з диригентом або учасниками хору в процесі аранжування може дати цінну інформацію про сильні сторони та впадолюбання хору, що призведе до внесення змін, які краще пристосують твір до виконавського стилю колективу. Аранжування має бути збалансованим, зручним для виконання. На етапі завершення твору доречно продемонструвати твір хормейстеру та виконавцям, аби вони могли оперативні вказати на певні технічні незручності чи можливості покращення твору. Таким чином аранжування буде одночасно практичним для виконання і вірним художньому баченню аранжувальника. Ці кроки можуть допомогти перетворити твір із сольного вокального твору на хорове звучання. Цей процес вимагає не лише технічної майстерності та музичних знань, але й творчого бачення, яке може переосмислити сольний твір для колективного звучання. «Практика доводить, що сьогодні застосування студентами сучасних музично-

комп'ютерних технологій у процесі вивчення дисципліни «Хорове аранжування» у вищій школі має такі переваги: формує комп'ютерну грамотність; створює багато можливостей для ефективного музичного навчання; розвиває музичну і загальну культуру; сприяє створенню творчої атмосфери на заняттях; надає можливість самореалізації творчого потенціалу при виконанні студентами самостійної роботи, тим самим удосконалюючи якість засвоєння навчального матеріалу» (Раструба, 2022: 81).

Деральд Де Янг в роботі «Аранжування хорової музики» заглиблюється в тонкощі аранжування музики саме для хорового складу. Де Янг дає уявлення про технічні аспекти аранжування, включаючи вокальні діапазони, розташування тексту, використання гармонії та контрапункту для створення ефективних хорових аранжувань. Його робота особливо цінна тим, що в ній детально досліджуються виклики та творчі можливості, притаманні аранжуванню для різних типів хорів, від аматорських колективів до професійних ансамблів. Охоплюючи широкий спектр тем, від основ хорового голосу до більш складних міркувань щодо стилю та виразності, він надає відомості, що мають практичне значення і для аранжувальників-початківців, і для професіоналів.

Аранжування може здійснюватися не лише щодо вокальних творів, але й у випадку перевтілення інструментальних творів для хорового виконання. Цей процес не лише пов'язаний із перекладенням тексту для вокальних ліній, але й переосмисленням інструментальних тембрів, динаміки та засобів виразності таким чином, щоб їх можна було ефективно передати людськими голосами (Де Янг, 1977). Інструменти можуть виконувати тривалі тони, швидкі артикуляції та динамічні діапазони, які людському голосу може бути складно відтворити. Аранжувальники часто використовують вокальні прийоми, такі як вібрато, стакато та зміни тембру вокалу, щоб імітувати ці інструментальні якості. Інструментальні фрази можуть бути довшими, ніж ті, які зручно виконувати співакам на одному диханні. Аранжування повинно передбачати паузи для дихання, забезпечуючи адаптацію музичних фраз до природних дихальних патернів співаків. «Сучасні хорові аранжування популярних творів як оперно-симфонічної, так і естрадної сцени є одним із таких затребуваних напрямків хорового мистецтва. При цьому кожне хорове аранжування – це унікальний творчий акт, пов'язаний не тільки з адаптацією того чи іншого твору для виконання хором, але й привнесення аранжувальником свого «творчого

я», використанням власних, інновативних творчих методів і прийомів» (Дондик, 2018: 74).

Ще одним аспектом, що потрібно враховувати при аранжуванні інструментальних композицій, є відсутність вербального тексту, тому аранжувальники можуть додати текст до музики (відомий або новий оригінальний), який доповнить художній образ твору, або використовувати принцип вокалізу (розспіву на відкриті голосні), які зберігають інструментальну природу мелодії. Інструменти мають різні діапазони, і адаптація їхніх партій для хорового співу також є доволі складним процесом.

Має передбачатися розподіл мелодій і гармоній за типами голосів (сопрано, альт, тенор, бас) відповідно до їхніх діапазонів. Складні інструментальні партії можуть вимагати поділу всередині партій, коли одну частину буде виконувати половина партії, а решту – інша половина. Динамічний діапазон і виразні можливості інструментів можуть бути дуже широкими. Адаптація їх для хору може передбачати використання динаміки та виразності, яку спроможні надати хорові групи. «Так, творчий процес створення аранжування музичного твору може бути естетично та художньо виправданим і доцільним лише як цілісна, поступенева система дій аранжувальника, котрі являють собою певний логічний алгоритм, що містить цільовий аранжувально-драматургічний аналіз оригінального музичного зразка, план аранжувальної роботи, технічне й художнє дотримання плану, аналіз виконаної роботи» (Власова, 2019: 74).

Можна виділити ряд творів, які можна ефектно перевтілити для хорового виконання. Серед них «Air on the G String» Й.С. Баха, що буде звучати в обробці для хору. В цьому інструментальному творі можна доручити мелодію сопрано та альтам, в той час як тенори і басы будуть створювати гармонічну фактуру. Частину «Зима» концерту А. Вівальді з циклу «Пори року» також можна представити у хоровому звучанні. Швидкі, крижані стакато скрипки в «Зимі» можна імітувати швидкими, чіткими артикуляціями хору, а для посилення розповіді додати звуконаслідувальні елементи, що відобразатимуть холодну красу пори року. «Clair de Lune» Клода Дебюссі ідеально звучатиме у перекладенні для хору. Делікатну і плавну фортепіанну п'єсу можна перетворити на хорове аранжування, використовуючи м'яку динаміку, принцип легато і, можливо, додати слова, що відобразатимуть безтурботний і споглядальний настрій місячного світла.

«Rhapsody in Blue» Дж. Гершвіна добре адаптується для хорового складу. Цей джазовий оркестровий твір можна аранжувати для хору, включивши в нього елементи, що імітуватимуть

вступне глісандо кларнета та складні пасажі фортепіано, а також гармонізовані вокальні партії для виразних тем твору. «Юпітер» з циклу «Планети» для хору Густава Хольста також може бути аранжованим для хору, де вкрай ефектно мелодійна лінія проходить через переключки та передачі у різних партіях, створюючи ефектну партитуру. Через використання вокальних прийомів буде відтворюватися оркестрова фактура та динаміка.

Таким чином, аранжування інструментальних творів для хору вимагає не лише глибокого розуміння вокальних можливостей співаків, але й творчого мислення, щоб передати суть оригінального твору в новій вокальній формі. Результатом цього процесу є унікальні композиції, які долають розрив між інструментальною та вокальною музикою, пропонуючи слухачам і виконавцям новий варіант знайомих творів.

Висновки. Аранжування дозволяє композиторам і музикантам переосмислити існуючі твори в нових стильових вимірах, пропонуючи цікаві

інтерпретації. Цей творчий процес може призвести до інноваційних виконань класичних творів. Завдяки інтеграції різноманітних музичних стилів і жанрів можна зробити твори, які належать до академічної традиції, зрозумілими для більш широкої слухацької аудиторії. Аранжування дозволяє хоровим колективам виконувати твори, які були створені для інших виконавських складів. Адаптація інструментальних композицій для хору вимагає не лише знання вокального діапазону співаків, а й творчого підходу, щоб передати суть оригінального твору у новому вокальному виконанні. Результатом є аранжування, в яких поєднано інструментальні та вокальні елементи, надаючи слухачам і виконавцям нову інтерпретацію знайомих творів. Аранжування творів сприяє універсалізації репертуару, розширюючи його за допомогою адаптацій, що може мати вирішальне значення для професійних ансамблів, які мають підтримувати взаємодію зі своєю аудиторією, виступаючи на різних концертних заходах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власова С.А. Технологічні аспекти хорового аранжування. *Інноваційна педагогіка*, 2019. Випуск 19. Т. 3. С. 71-74.
2. Дондик О. І. Особливості сучасних хорових аранжувань класичних творів на прикладі репертуару хору «Хрещатик». *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 2018. Вип. 48. С.70-84.
3. Раструба Т.В., Кушнір К.В. Використання сучасних музично-комп'ютерних технологій у процесі вивчення дисципліни "Хорове аранжування". *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*, 2022. (1), pp 76-83. doi: 10.31654/2663-4902-2022-PP-1-76-83.
4. Толмачов Р. В. Хорове аранжування та вільна обробка: навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2011. 168 с.
5. DeYoung D. Music Literature for Band and Wind Ensembles. *Music Educators Journal*, 1977. Vol. 64, No. 4. pp. 26-29.
6. DeYoung D. Read Between the Notes: The Role of the Conductor-Teacher. *Music Educators Journal*, 1976. №63(4), pp.34-37. <https://doi.org/10.2307/3395186>

REFERENCES

1. Vlasova, S.A. (2019). Tehnologichni aspekti horovogo aranzhuvannya [Technological aspects of choral arrangement]. *Innovacijna pedagogika*, 19, Vol. 3, 71-74. [in Ukrainian].
2. Dondyk, O. I. (2018). Osoblivosti suchasnih horovih aranzhuvan klasичnih tvoriv na prikladi repertuaru horu «Hreshchatyk» [Peculiarities of modern choral arrangements of classical works on the example of the repertoire of the "Khreshchatyk" choir]. *Problemi vzayemodiyi mistectva, pedagogiki ta teorii i praktiki osviti*, 48, 70-84. [in Ukrainian].
3. Rastruba, T.V., Kushmir, K.V. (2022). Viktoristannya suchasnih muzichno-komp'yuternih tehnologij u procesi vivchennya disciplini "Horove aranzhuvannya" [The use of modern music and computer technologies in the process of studying the discipline "Choir arrangement"]. *Naukovi zapiski. Seriya "Psihologo-pedagogichni nauki"* (Nizhinskij derzhavnij universitet imeni Mikoli Gogolya), 1, 76-83. [in Ukrainian].
4. Tolmachov, R. V. (2011). Horove aranzhuvannya ta vilna obrobka: navchalnij posibnik [Choral arrangement and free processing: a study guide]. Vinnytsia: Nova Kniga [in Ukrainian].
5. DeYoung, D. (1977). Music Literature for Band and Wind Ensembles. *Music Educators Journal*, 64, No. 4, 26-29.
6. DeYoung, D. (1976). Read Between the Notes: The Role of the Conductor-Teacher. *Music Educators Journal*, 63(4), 34-37.